

TÖRTÉNETI ADALÉKOK

Dr. Kemenes Pál

orvos, orvostörténet kutató, társadalomorvostan szakorvos

KIEMELÉSEK KORÁBBI ÍRÁSAIMBÓL 2006.

Az egyéni kutatási eredményeket a tudományos közösség fogadja el tudományos teljesítménynek és a tudományos teljesítményre pályázó kapcsolatokat, kapcsolathálózatokat épít ki annak érdekében, hogy befolyásolni tudja a tudományos közösség döntését. „A "jó" vagy "rossz" elmélet kiválasztását nem racionális megfontolások, hanem pszichológiai és szociológiai tényezők befolyásolják. . . . Az empirikus adatok nemhogy nem cáfolnak meg és nem támasztanak alá egy hipotézist, de még arra sem alkalmasak, hogy a lehetséges értelmezések közötti döntést elősegítsék.” (Quinie, O. W.: Az empirizmus két dogmája. Magyar Filozófiai Szemle, 1973. (17) 1-2, p. 237.)

Meglévő ismereteink alapján jutunk új ismeretre és az új ismeretek visszamenőleg átértelmezik a korábbi ismereteinket (hermeneutikai kör). A mindenkori tudomány és a tudománytörténet ilyenképpen alkot egységet és a fenti mechanizmus biztosítja egy kultúra megismerő tevékenységének koherenciáját.

Az Imre Lakatos által kifejtett "vetélkedő elméletek" teória új értelmet nyer abban a kontextusban, hogy a valóság és a tudomány egyaránt az adott kultúra közmegegyezései közé tartozik. (A "vetélkedő elméletek" teória az evolúció analógiájára elgondolt tudományfejlődési modell.) A Lakatos kifejtette elméletben az egyén dönt arról, hogy mi a valóság és mi a tudomány. (Az antiesszencialista pragmatikus gondolkodásban a közösség.) Lakatos elképzelése nem tudta kielégítően magyarázni a tudomány és a valóság viszonyát. Esszencialista gondolkodó volt. A tudomány egésze önszervező rendszer és nem szűkíthető a kutatási programok vetélkedésére a tudomány változása. Lakatos elképzeléseivel szemben **a tudomány egyike a visszacsatolások útján önmagát szervező rendszereknek.** Röviden. A tudományos elméleteknek az empirikus tényekhez/ismeretekhez kell alkalmazkodniuk és el kell terjedniük. A visszacsatolás a tudományos közösségek munkája révén valósul meg. Az elméleteket az adott empirikus evidenciákhoz igazítják, azoknak megfelelően kiegészítik, átértelmezik stb. tarthatatlanság esetén új elméletet alkotnak és a régit elvetik. A valóságról és a tudományról a közösség dönt.

Minden empirikus adathalmazhoz számos empirikus elmélet rendelhető és minden empirikus elmélethez számos empirikus adathalmaz rendelhető. Az elméletektől és az adatoktól független tényezők pl.: racionalitás, esztétika, a korábbi ismeretekkel való kapcsolattartás stb. - röviden az értelmezés-hagyomány - szab gátat az empirikus elméletek és az empirikus adatok egymáshoz rendelésének.

Az abszolútumot aszimptotikusan közelítő megismerési elképzelés nem támaszkodik a múlt ismereteire, illetve csak annyiban, amennyiben a mindenkori jelen ismereteit a múlt ismereteivel alá lehet támasztani. Ez, az elképzelés teljességgel kiragadja a múlt ismereteit a saját metafora-rendszerükből és ezáltal meghamisítja a múltat és az ismereteket egyaránt. Mindazon ismeretek amelyek, a jelen ismereteivel nem egyeztethetők össze, hamis

minősítést kapnak és kihullanak az esszencialista történelemszemlélet rostáján. Az eredmény egy a mindenkori ma irányába mutató "fejlődés".

Az abszolútum elérésére való törekvés és a jelen ismereteinek értékelő jelleggel történő felruházása az antik görög esszencialista gondolkodás asszimilációjának eredményeképpen vált a keresztény kultúra részévé. Az esszencialista gondolkodási tradíció belesimult a kereszténység eszkatológia tanába és nemcsak a történeti hanem, a természettudományos gondolkodásnak is a meghatározójává vált. Az igazság és a lényeg kutatása a végső dolgok megismerésére irányuló eszkatologikus törekvés. Az objektivitás elérésére való törekvés a tudományos igazságot, illetve a lényeget igyekszik abszolúttá, a kinyilatkoztatás igazságaihoz hasonlatossá tenni.

A késői arisztotelianus, tomista skolasztika empirikus szellemi áramlat. Aquinoi Szent Tamás empirizmusához hasonló empirikus szemlélettel a XVII-XVIII. századi brit empirikusok rendelkeztek. /Pl. Aquinoi Szent Tamás: "Omnis cognitio incipitur a sensibus.", vagy "Nihil in intellectu quod prius non fuerit in sensu."/

A reneszánsz időszakában a platonizmus, neoplatonizmus és augusztinianizmus térhódítása következtében sokkalta kisebb szerep jutott az empiriának és az empirikus gondolkodásnak mint a skolasztika idején. A reneszánsz a pragmatikus gondolkodás és a gazdasági verseny szülötte. Összességében a keresztény kultúra újult meg a reneszánsz pragmatikus szemléletének jegyében.

A középkori tudomány logika centrikus elképzeléseivel közelebb állt az antik görög gondolkodáshoz mint, a pragmatikus reneszánsz tudomány. Az antik görögség és a középkor a dedukciót tartotta a tudományos következtetés egyetlen elfogadható módjának. A dedukció igaz premisszák esetén igaz következtetésre vezet míg, az induktív következtetések logikailag nem szigorúan igazoltak.

A középkor, különösen a skolasztika időszakának medicinája a humorálpáthológiai elképzelés keretei között volt empirikus azaz, a humorálpáthológia határozta meg azt, hogy mit tapasztalhat az orvos, illetve azt, hogy mit kell tapasztalnia az orvosnak. A humorálpáthológiai teória határozta meg a racionális orvosi tevékenységet is azaz, a teória határozta meg, hogy mi a betegség és hogyan kell a beteget a teóriának megfelelően, racionálisan kezelni és ugyan ezen teória keretei között értékelték a terápia hatásosságát vagy hatástalanságát.

A teória határozza meg a racionális cselekvést és ami, az egyik elmélet keretei között racionális az, egy másik elmélet keretei között értelmezhetetlen lehet. Az aktuálisan hatásosnak tartott gyógyszerek, diagnosztikai módszerek, terápiás eljárások stb. az elmélet változásával válnak hatástalanná vagy értelmezhetetlenné. Ugyan azokkal a módszerekkel mutatták ki egyes gyógymódok és gyógyszerek hatásosságát amivel, a hatástalanságukat kimutatták. Randomizált kontrollált kettős vak kísérletekkel. Feltételezve, hogy egyik esetben sem hamisították meg az adatokat az eltérő eredmény az értékelés szempontjaiban keresendő, illetve abban, hogy a kísérletek értékelésekor nem azonos súllyal vették figyelembe az értékelési szempontokat. Feltételezhetően különböző elméleti megfontolások okán.

A peptikus gyomorfekély kezelésében korábban jelentős szerepet kaptak a különféle vagotómiák. Amióta, a Helicobacter pylorinak tulajdonítunk kóroki szerepet a peptikus gyomorfekély kialakulásában azóta, az antibiotikum terápia került előtérbe a peptikus gyomorfekély kezelésében. Mindkét eljárás hatásosságát nagyszámú eset alapján,

statisztikai érvekre alapozva állapították meg. Miután, a peptikus gyomorfekélyvel kapcsolatos elméleti megfontolások megváltoztak, a korábbi terápiás megfontolások és azok hatásosságát igazoló statisztikák értelmezhetetlenné váltak. Az elméletek önigazoló jellegének példája. Az elméletek önigazoló jellege abban áll, hogy kevés számú adatból alkotott elmélet kiterjesztése után az újabb adatokat ugyanazon elmélet keretei között értéklik az elmélet meghatározta kritériumok alapján. Az adatok kiválasztása, értékelése ugyanazon elmélet - preconcepció - által befolyásolt. Az empiria elmélettel terhelt.

Azonos vagy azonosnak tartott jelenségeket ismétlődően ugyanazon elmélet keretei között értelmeznek akkor, kialakul egy értelmezéshagyomány és az a látszat, hogy az értelmezés a jelenségekhez vagy a dolgokhoz tartozik azoknak valamiféle lényege. Ténylegesen az **értelmezések az értelmezőhöz és nem az értelmezetthez tartoznak.**

Elméleteinktől függ, hogy mi az amit, bizonyítéknak, evidenciának tartunk és az ilyeténképpen felfogott dolog mire bizonyították, evidencia.

Az empirikus ismeretek kontextusukból nem ragadhatók ki azaz, ahhoz, hogy valami valamiként legyen észlelve, az észlelőnek a benyomásait el kell helyeznie meglévő tudásának összefüggéseiben. Ez, jelenti az empiria elmélettel terhelt mivoltát, az empiria történetiségét, egyúttal az empiria és a teória szétválasztásának értelmetlenségét.

A téves elképzeléseknek az egyik alapja az, hogy az empiriát biztosan igaz ismeretekre vezetőnek feltételezik. Az empiria nem független a tapasztaló, illetve a tapasztalók előzetes ismereteitől, attól az elmélettől aminek a keretei között értelmezik a jelenségeket végső fokon az értelmezés hagyománytól. Az empiria elmélettel terhelt mivolta tudományelméleti trivialitás. Sajnálatos módon az orvostörténet írásban nem az. Ezért láttam szükségesnek, hogy legalább érintőlegesen kitérjek a kérdésre. /Tisztelet a kivételnek!/
A betegségeknek, kórállapotoknak több oka is lehet. A monokauzalitás erőltetése is a hibaforrások közé tartozik.

Statisztikai módszerekkel bármit "bizonyíthatunk" következőképpen, semmit sem.

Az empirikus tudományok esetében az elméleteket elfogadja vagy elutasítja a tudományos közösség. A statisztikai próbák arról tudósítanak, hogy az adott elméleti megfontolások elfogadása esetén nem teljesen légből kapottak az empirikus általánosításaink. **Az empirikus tudományok eredményei nem abszolút hanem, csak aktuálisan és csak az értelmezési tartományukon belül igazak.**

Oksági kapcsolat áll fent két dolog között, ha az ok időben megelőzi az okozatot és az ok hatás gyakorlásának eredményeképpen létrehozza az okozatot. Az ok hatását és generatív jellegét Semmelweis nem tudta magyarázni azaz, nem tudta kimutatni az oksági kapcsolatot a kézmosás és a gyermekágyi láz között. Semmelweis csak az együtt változást tudta kimutatni az oksági kapcsolatot nem. Elméleti megfontolások és oksági kapcsolat nélkül teljes joggal nem, illetve nehezen fogadták el Semmelweis adatait. Okságon egyirányú generatív hatásként felfogott időbeli egymásutániségot értünk. Az együtt változás mögött elméleti alap nélkül oksági kapcsolatot feltételezni az, babonás gondolkodást és/vagy demagóg érvelést jelent, és lehet pl. a neurózis tünete is. Akik, Semmelweis elképzelését elfogadták azért tehették, mert az általa javasolt módszer bevált és eltekintettek az elméleti megfontolásoktól. Nem tudománynak tartották Semmelweis módszerét hanem, empirikus általánosításnak. A bakteriológia fejlődésével sikerült oksági kapcsolatot teremteni a kézmosás és a gyermekágyi láz között. Azok a

tudománytörténészek akik, Semmelweis nagyságát abban látják, hogy meglátta adatai mögött az oksági kapcsolatot, a történelemhamisító visszavetítés gyakori hibáját követik el és Semmelweis-t babonás gondolkodású embernek minősítik.

A babonás gondolkodás ellen írta Dudith András *Rövid kommentár az üstökösök jelentőségéről* c. művét. Azzal a káros gyakorlattal kívánt leszámolni, hogy két együtt változó dolog között alaptalanul (tudományos elmélet nélkül) oksági kapcsolatot feltételeztek. L. [Dudith András \(1533-1589\) gondolatai a medicináról](#) c. írásom.

Az adatgyűjtés és az adatfeldolgozás módja semmit sem mond az adatok értelmezésének, illetve az adatokból levont következtetések helyességéről. Minden adathalmazhoz számos értelmezés, számos elmélet rendelhető. Az értelmezések, elméletek számának a józan ész és a korábbi ismeretekkel való kapcsolattartás szab határt. Az elméletek közötti választást nem racionális megfontolások befolyásolják. **Az elméletek valóságosságának megítélése nem független az értékítéletektől, valamely modell sikerének ténye még nem jelenti azt, hogy a valóság és ennek modellje azonos szerkezetű.** A tudományos objektivitás, falszifikálhatóság, korroborálhatóság metafizikai előfeltevéseken alapulnak, és értéküket kizárólag alkalmazhatóságuk adja. A hatékonyság, beválás, sikeresség, alkalmazhatóság stb. megítélése értékítéleteinktől függ! A valóság és modellje azonosítható ha, a modellből levonható következtetések beválnak. A kísérletbeli jelenség és az eredeti jelenség azonosságának preconcepciója alapján valamely jelenséget mesterséges, kontrollált, izolált stb. körülmények között hoznak létre és/vagy ismételnék meg. A mesterséges körülmények, a kísérlet beállításának szempontjai, a kontrollálás körülményei, az izoláció stb. további preconcepciókat hordoznak. Pl. az izolálás esetében azt, hogy mi a jelenség lényege és mik a zavaró körülmények amiktől a jelenséget izolálni kell. A megismételhetőség is egy preconcepció. Az adatgyűjtés és a megfigyelés is preconcepciót hordoz. **A hatékonyság, beválás, sikeresség, alkalmazhatóság stb. megítélése értékítéleteinktől függ.**

A humorálpáthológia alapját képező testnedvek (vér, epe, fekete epe, nyálka) kizárólag ezen elképzelés keretei között értelmezhetők. A világ felépítésére vonatkozó elképzelés részei voltak, illetve annak analógiájára alkották meg azokat, és nincs közük a ma ismert testnedvekhez.

Elgondolkodtató, hogy egy primitív világelképzelésre - a négy elem tanra (föld, víz, levegő, tűz) és az ahhoz kapcsolódó négy minőségre (hideg, nedves, száraz, meleg) - alapozott elméletek (humorálpáthológia) kétezer évig fogva tartották az európai gondolkodást. A humorálpáthológiai teória hosszú fennmaradása példája annak, hogy az elmélet befolyásolja a tapasztalatot azaz, a tapasztalat elmélettel terhelt továbbá, a tapasztalótól független tapasztalat nem létezik. A tapasztaló/k előzetes ismeretei befolyásolják a tapasztalatot. **Elméleteinktől függ, hogy mi az amit, bizonyítéknak, evidenciának tartunk és az illetéknéppen felfogott dolog mire bizonyíték, evidencia.** Az adatgyűjtés és az adatfeldolgozás módja semmit sem mond az adatok értelmezésének, illetve az adatokból levont következtetések helyességéről.

A keretelméletek ellenállóak az azokat cáfoló adatokkal, empirikus tényekkel szemben. Számos ellentmondó tapasztalat kell a keretelméletek megdöntéséhez, és amíg, új keretelmélet nem kerül elfogadásra a régihez ragaszkodnak a tudományos közösség tagjai az ellentmondások ellenére. Ez lehet a magyarázata a humorálpáthológiai elképzelések

hosszú ideig tartó fennmaradásának.

A keretelmélet megdöntésének lehet az is az eredménye, hogy kisebb általánosságú részelméletek uralják a tudományt a sajátos kutatási irányokkal. A részelméletek a keretelmélet hiánya miatt, nem vagy nem teljesen kompatibilisek egymással. Az új részelméletek számos új kutatási területet nyitnak meg közöttük, az új keretelmélet megalkotására irányuló kutatást.

A humorálpáthológiai elmélet keretei között racionális és empirikus elképzelés az, ha a testnedvek között megbomlott egyensúlyt kívánják helyreállítani. Láz esetén a meleg testben csökkenteni kellett a melegséget hordozó vér mennyiségét. Az érvágás és vérlebocsájtás ezt szolgálta. A lázat tartották a betegségnek és az adott elméleti keretben a vérlebocsájtás ésszerű magatartás.

A humorálpáthológiai elmélet keretei között hasonlóképpen racionális magatartás a hasonlót a hasonlóval elv gyógyító alkalmazása esetén, ha a besárgult beteget sáfránnyal kezelték. Ebben az esetben a sárgaság volt a betegség. A sáfrányt sárga színe, sárgára festő hatása miatt adták a betegnek. Sáfrány hatására a beteg saját sárgasága visszaszorul és fokozatosan visszaáll az egyensúly - a teória szerint.

A fenti - a mai orvoslás számára értelmezhetetlen - elgondolások az elméleti keretek meghatározó jelentőségét példázzák.

Az itáliai reneszánsz pragmatikus gondolkodása az induktív következtetések igazolhatatlanságának problémáját és az empiria elmélettel terhelt mivoltának a problémáját a gyakorlatban való beválással, valamint az adott célra megfelelő, adaequat ismeretekre való törekvéssel kerülte meg.

Francis Bacon szerint magától értődő, hogy az adatok, empirikus ismeretek mire szolgálnak bizonyítékul. Figyelmen kívül hagyta azt a tényt, hogy az elméleteink határozzák meg azt, hogy mit tartunk bizonyítéknak és az ilyenképpen felfogott dolog mire bizonyíték. A baconi indukció teret engedett a parttalan általánosításoknak. Az empiria elmélettel terhelt, a tapasztalatot a tapasztaló előzetes ismeretei befolyásolják. A fenti problémák az indukció minden formája esetén fennállnak. A teljes indukció esetén is.

Empirikus, tapasztalati ismeret az, amit az adott kultúrában élők bármelyike aki, adaequat ismeretekkel rendelkezik ugyan olyan módon tapasztalna vagy tapasztalhatna. Egy ismeret csak akkor kerül be az adott kultúra empirikus ismereteinek halmazába, ha a közösség elfogadta a tapasztalati valóság részének azaz, után vizsgálatok során igazolódott. (Az egyén kognitív torzításainak csökkentése.)

Az egyénnek nincs közvetlen hatása arra, hogy mi tartozik a valóság körébe (mi a valóságos) sem arra, hogy mi tartozik a tudomány körébe (mi a tudományos).

Közmegegyezés által közösségek hozzák létre a fenti ismerethalmazokat. Az egyén csak a közösségen keresztül tud az empirikus valóságra befolyást gyakorolni.

A bakteriológiával szembeni ellenérvek között jelentős szerepet játszott az az érv, hogy nagy okozatot csak nagy ok hozhat létre azaz, a nagy járványokat valamilyen nagy ok és

nem mikroszkopikus lények okozzák. A mechanisztikus világkép korlátozta gondolkodás keretei között ez ésszerű elképzelés volt. A bakteriológia elfogadásához és fejlődéséhez egyebek mellett, ezen az elképzelésen kellett túllépni.

Szánalmas, egyes orvostörténészeknek az az elképzelése, hogy a humorálpáthológiai elmélet keretei között a betegség oka a testnedvek arányának a megváltozása és a betegség nem más mint a testnedvek arányváltozása.

Az ókori atomelméletekben /Lucretius megfogalmazása/ az atomok párhuzamosan egyenesvonalú egyenletes mozgást végeznek és ahhoz, hogy anyagot formáljanak ütközések hatására konglomerátumokká kell összeállniuk.

A párhuzamosan mozgó atomokra hatnia kell valaminek, hogy az ütközések létrejöjjenek. Ez volt az ókori kritikája az atomelméletnek.

Az elképzelés nagyon hasonlatos Newton I. törvényéhez. Newton nagyságát éppen az adja, hogy egy antik elképzelést új kontextusba helyezett és ezúton új, működőképes elméletet hozott létre.

A megismerés lényege az, hogy új összefüggéseket találunk ismereteink között.

/Az almás anekdotát Newton saját maga terjesztette./

Az atomelmélet Fracastoro járványtani elképzeléseinek is az alapja l. [Fracastoro modern epidemiológiája](#) c. írásom.

Az ókori atomisták egyforma, csak minőségileg különböző építőkövekből és mindennemű szellemi természetű rendező elv felvétele nélkül akarták magyarázni a világ keletkezését, felépítését, és működését. Elképzelésük szerint az atomok /építőkövek/ mozgásuk és kapcsolódásaik révén hozzák létre a világot és minden egyes létezőt. A dolgok sokféleségét, a létezők tulajdonságait az egyes létezőkben az atomok aránya, egymáshoz való viszonya hozza létre.

Az atomizmus ihletően hatott Ch. Darwinra is. A dolgokat kizárólag más dolgokhoz való viszonyaik alapján kell magyarázni. A környezethez való alkalmazkodás, a szelekció és az elterjedés ezen szemlélet nyomán váltak az evolúció kulcsfogalmaivá.

Az emberi testről nagyszámú és jelentős pontosságú ismerettel rendelkezett a mezopotámiai, az egyiptomi és a görög kultúra. Az, hogy az orvoslásban az anatómiai ismereteket nem használták az, annak a következménye, hogy a medicina teóriáinak alkalmazása során az anatómiai szituáció pontos ismeretére nem volt szükség. Európában a XVI. század második felében az anatómia felvirágzása idején a humorálpáthológiai teória volt az orvoslás alapja. Az anatómia tehát, egy a medicinán kívüli de, a medicinára hatást gyakorló szemléletváltás - analitikus természetszemlélet elterjedése - következtében nyert teret. A humorálpáthológia nem igényelt elmélyült anatómiai ismereteket, a sebészet pedig, nem tartozott az orvostudományhoz.

Könyvek és általában régi tárgyak azoknak a tulajdonában maradnak fenn, akik értékelni tudják azokat, ismerik a funkciójukat stb. Könyvek általában az olvasni tudók kezén maradnak fenn. A középkorban olvasni csaknem kizárólag egyházi emberek tudtak. A reneszánsz idején feltárt antik művek jelentős része kolostorok és egyházi intézmények könyvtárainak polcain hevert évszázadok óta. Nem az érdeklődés hiánya hanem, szűkkörű ismertségük okozta azt, hogy nyomtatásban történt kiadásuk a felfedezés erejével hatott. A könyvnyomtatással az ismeretek széles körű terjesztésére nyílt mód.

Az antikvitás felé fordulás fontos de, csak felszíni jelensége a reneszánsz szellemi áramlatának. Az új ideológia szerint az antik kultúrák magasabb rendűek voltak és az antikvitással való kapcsolattartás az új ideológiát is magasabb rendűvé teszi. Az antik kultúrák értékrendjének részbeni átvétele aláásta a korábbi - feudális - hatalom értékeit.

A középkori ember napi kapcsolatban volt az antikvitással. Antik utakon járt, antik épületek között vagy azokban élt, a városok vizét és szennyét a római vízvezetékek és csatornák szállították, az antik fürdőkultúra folytatódott stb. A latin nyelv élt. Az irodalomban a reneszánsz kapcsán antikvitás felé fordulásként emlegetett jelenség nem egyéb mint, egy hatalomra törő/került réteg a saját ideológiai céljaira kisajátította a múlt egy részét.

A humanisták a XV-XVI. században az antik szerzők műveinek új értelmezés-hagyományát alakították ki. Kontextusuktól és történetiségüktől megfosztott módon, a saját elképzeléseik, ideológiájuk, érdekeik szerint átértelmezték az antik műveket. Ez, az értelmezés-hagyomány befolyásolja a mai elképzeléseinket az antikvitásról. (Az értelmezés-hagyomány revízióra szorul.)

Kollacionálás után a kinyomtatott antik művek tartalmi revíziójára került sor.

Összevetették az antik szerzők ismereteit az aktuális ismeretekkel, kipróbálták a leírt eljárásokat, utánajártak a leírtaknak stb. /XVI. század közepe/ Sok ismeret kritikátlanul átvételre került.

Amikor asztalról beszélünk akkor, nem az asztal ideájára utalunk hanem, a funkciójára. Az asztalok lényegi tulajdonságaiból álló asztal ideája egy platonista fantázia szülemény. A dolgokat empirikus ismereteink és a funkcióik alapján ismerjük fel és kategorizáljuk. Még véletlenül sem sok hasonló dolog absztrakciója útján képzett ideális dologhoz történő hasonlítás a felismerés és a kategorizálás alapja. Az asztal nem egyéb mint, a járószint megemlése valamely tevékenység könnyebb, kényelmesebb stb. elvégzése céljából.

A platóni ideák a keresztény kultúrában értelmezhetetlenek. Az antikvitásból számos ismeret és elképzelés kontextusából és történetiségéből kiszakított módok kerültek át a keresztény kultúrába. Tekintélyelvű gondolkodók munkája nyomán álproblémák, zavaros, értelmezhetetlen elképzelések tömegeinek váltak alapjaivá. A reneszánsznak nagy szerepe volt az antikvitás félreértelmezésében.

Az antik görög cirkuláris időszemléletű világban van értelme annak, hogy a megismerés visszaemlékezés, hogy előzetes ideáink vannak a dolgokról, a történelem az élet tanítómestere stb. A keresztény kultúrában - folyamatosan múlik az idő és egyszeri szabadakarati cselekvésekből áll a történelem - ezek az elképzelések értelmezhetetlenek. Értelmezhetetlen a dolgok esszenciális és/vagy akcidentális tulajdonságairól beszélni mivel, a dolgokat csak relációikban ismerjük.

Az ún. természeti törvények emberi alkotások és egy-egy kultúrának a természetről alkotott elképzeléseit tükrözik.

Az antik görög gondolkodás vonzereje részben abból fakad, hogy az ember más viszonyban van a környezetével mint a keresztény kultúrában. Az Én és nem-Én közötti különbségtétel más kritériumok alapján más határokkal történt. Az antik görög ember sokkalta inkább részese a természeti és társadalmi környezetnek és sokkalta kevésbé külső

szemlélője a világnak, mint az újkori keresztények. A középkori ember-környezet viszony közelebb állt az antik görög elképzelésekhez, mint a reneszánsz kori és a reneszánsz utáni. Az antik görög kolóniák átvették, asszimilálták a környező népek ismereteit, ezért tűnik évezredek távolából olyannyira sokszínűnek a görög tudomány és gondolkodás. A görög államok és kolóniák egymás közötti és más kultúrákkal fenntartott kapcsolataik révén létrejött információcsere, információáramlás eredményét tartjuk az idő távlatából "görög csodának". Mivel, a XV-XVI. században görög forrásokból ismerték a görögök által átvett, asszimilált ismereteket, a görögségnek tulajdonították azokat. Ez a hagyomány jórészt ma is él.

A Corpus Hippocraticum egymásnak ellentmondó pathogenetikai elképzelések alapján íródott könyvek heterogén gyűjteménye.

A lélekfilozófiai írások amikor a lélek intellektuális, megismerő funkcióját fejtegetik, ismeretelméleti elképzelések.

Annak az ismeretelméleti problémának, hogy ismereteink és a valóság milyen viszonyban vannak egymással az egyik megoldási kísérlete az, hogy az ember lelke (megismerő lélek) kapcsolatban áll, valamilyen istenivel, vagy a világlélekkel vagy a dolgok szellemi lényegével és az egyén a megismerés során ezen kapcsolat révén az igaz valóságot ismeri meg. A reneszánsz időszakában a platonista, neoplatonista, augusztiniánus filozófia térhódításával előtérbe került az az elképzelés, hogy az ember egymaga, a lélek segítségével képes megismerni az empirikus valóságot és nem csak egy közösség révén. Az egyes ember legalább egy biztosan igaz nem empirikus ismeret birtokában van, / pl Isten létezik, saját maga létének tudata, egy a priori ismeret/ ez az ismeret mint ismeretalap az egyén empirikus ismeretei igazolásának végső hivatkozási alapja. Pl. Kant a priori ismeret, Augustinus; tudom, hogy vagyok, Descartes; tudom, hogy tudom, hogy vagyok. "Valóban az emberi lélek a gondolkodó lélek útján megérti az általánost, amelyet azonban ugyanabban az esetben ismer fel, amelyet a fantázia segítségével értett meg - azután fordított utat tesz meg, mivel az egyestől, amelyet fantáziával ismert meg, ugyanaz a lélek az értelem útján ugyanoda visszatér." Pomponatius: Tractatus de immortalitate animae 1534. 95.

A tudás forrásának Szent Bonaventura az érzékeket, az emlékezetet és a tapasztalatot tekintette de, Platónhoz illetve inkább Szent Ágostonhoz csatlakozott amikor, úgy tartotta, hogy a lélek legfelsőbb csúcán (apex mentis) kapcsolatban áll Isten örök törvényeivel.

A középkori egyház a betegek gyógyítását értette a betegek kenete alatt. Kenet = gyógyító ír. A betegek kenete a 10. századra a haldoklók Szentségévé vált, annak ellenére, hogy az, sem a Szentség céljának (a betegség ellenszere) sem, az egyház eredeti szándékának nem felelt meg. A gyógyítás és a medicina eredendően papi tevékenység illetve papi tudomány, és mint ilyenek, teológiai determinációkat hordoznak.

„Goethe azt írta, hogy a tudomány azonos a történetével”. Valószínűtlen, hogy Goethe az előbbieket írta volna. Sajnálatos, hogy gondolkodás képtelen, buta emberek ilyeneket állítanak és tanítanak. A dolgok önmagukkal azonosak. A kizárt harmadik elve nem engedi meg, hogy valami önmagával és a történetével is azonos legyen. A tudomány és a története az alábbiak szerint áll kapcsolatban egymással. Meglévő ismereteink alapján jutunk új ismeretekre és az új ismeretek visszamenőleg átértelmezik a korábbi ismereteinket.

Az elmúlt korokban a bőséges gyermekáldásra való törekvést az magyarázza, hogy betegség- és balesetbiztosítás valamint nyugdíj hiányában a szülők betegsége, balesete és öregsége esetén a gyerekek tartották el a szüleiket.

A magas 16. év alatti halálozás miatt kevés gyermek érte meg a munkaképes kort.

A huszadik század közepe-vége előtti időkből származó születéskor várható átlagos élettartam adatok a nagyon magas perinatális, újszülött, csecsemő és gyermekhalandóság miatt alacsonyak.

A XVI. században a betegség, mint a bűnök büntetése elképzelés kizárólag a magyarországi a protestantizmus svájci irányultságú ágának - reformátusok - volt a hivatalos álláspontja. 1562. Debrecen-Egervölgyi hitvallás. A wittenbergi és más külföldi akadémiák teológusai vitatták a magyar hitvallás több pontját, köztük a pestisről, mint büntetésről szólót is.

A katolikus egyháztól tejjességgel idegen a kollektív bűnösség és kollektív büntetés elképzelés. A katolikusok a szabadakaratot hirdették. Szabadakaraton a felismert lehetőségek közötti választás szabadságát értették és mindenki a saját tetteiért felelős. Az egyén a gyónás során bevallhatja bűneit majd feloldozást nyerhet.

A gyónás során a gyónó egyértelmű különbséget tud tenni helyes és helytelen között, rálátása van a saját magatartására, belátása van magatartása helytelenségéről és vállalja magatartása következményeit. A gyónás önkéntes.

A gyónásnak fontos szerepe van és volt a szocializált magatartás kialakításában és fenntartásában.

A középkorban az írásbeliség elsősorban a memória megnövelését, az élő beszéd rögzítését szolgálta és nem látott el metanyelvi funkciót. Egy, a korábinál hatékonyabb olvasási technika elterjedése hívta életre a megnövekedett igényt az írott szóra majd, a könyvnyomtatásra. A kolostorokban szakítani kellett a hangosan olvasás antik hagyományával.

A középkori egyetemek szervezeti felépítése az egyház szervezeti felépítését követte egyházi alapításuknak, egyházi gyökereiknek megfelelően ahogyan, a tudományos közösségek, akadémiák felépítése is egyházi analógiára történt. Párizsi egyetemi modell. Az itáliai egyetemi modell /ú.n. bolognai v. déli típusú egyetem/ lényege az, hogy a tanulni vágyók a pénzükért tanárt, szellemi vezetőt fogadtak maguknak. A tanulók közösen meghatározták és kialakították a tanulmányaik folytatásához szükséges optimális feltételeket majd, pápai hozzájárulást kértek egyetem alapításához. A tanulók közössége döntött minden kérdésben.

A párizsi egyetem mintájára alapított egyetemek 3 fakultásosak voltak teológia, jog, medicina ún. északi típusú egyetem. A bolognai egyetem mintájára alapított egyetemek két fakultásosak voltak jog és medicina ún. déli típusú egyetem. Fakultás az volt ahol, a tanulmányok végeztével doktori fokozatot szerezhettek a tanulók. Minden egyéb, doktori fokozatot nem adó tanulmányt a magasabb tanulmányok előkészítéseként fogták fel pl. septem artes liberales. /L. Kristeller, P. O.: Szellemi áramlatok a reneszánszban/ A septem artes liberales a mai gimnáziumnak megfelelő tanulmányokat jelentett.

A pápai engedély kivonta az egyetemeket a helyi erők fennhatósága alól és biztosította az egyetemek szellemi függetlenségét. A pápai fennhatóság alá helyezéssel létrejött az egyetemesség. /katolikus=egyetemes/

Az egyetemen oktatott ismeretek mindenütt, egyetemesen igazak ezt, jelenti az

egyetemesség.

Az egyetemek kölcsönösen elfogadták a kiállított diplomákat, egyetemi címeket.

Az orvosi egyetemeken a pápai engedély birtokában boncoltak.

Az egyház Isten megismerésének egyik útjaként tekintett a kutatásra és a tudományra.

A XVI. század végén két tudományoszmény került ellentétbe. Az egyház által képviselt biztosan igaz ismeretekre való törekvés és a valamely szempontból megfelelő - adaequat - ismeretekre való törekvés.

Évszázadokon keresztül a tudomány, a műveltség, az oktatás kizárólagosan az egyház kezében volt egészen a reneszánsz idején kialakuló igencsak vékonyka önálló értelmiségi réteg létrejöttéig. Pl. az olvasni tudók között elenyészően kevés volt a nem egyházi személy.

A középkori egyetemek orvosi és jogi karain a magas képzési költségek miatt hercegek, grófok, nagybirtokosok gyermekei tanultak, továbbá egyházi és világi főméltóságok mecénatúrája segítségével kis- és középbirtokos nemesek, esetleg tehetős polgárok tehetséges gyermekei vehettek részt az egyetemi képzésben.

A fentiekből következően a városoknak csekély befolyása volt az egyetemekre. A városok a kapcsolatépítésre is nagy súlyt helyeztek. A végzés után a volt hallgatók befolyásos pozíciókba kerültek, illetve saját maguk rendelkeztek jelentős birtokkal, befolyással, kapcsolatrendszerrel. A városoknak a hallgatókkal fenntartott jó viszonyhoz jelentős anyagi érdekei fűződtek.

Kopernikusz, Galilei vagy Giordano Bruno életét és munkásságát meghamisítani azért, hogy a katolikus egyházzal szembeni ellenérzéseinek hangot adjon valaki az, hitvány és gyáva magatartás. Kopernikusz a pápa udvari asztrológusa volt. Számos heliocentrikus elképzelés született az évszázadok során Kopernikusz előtt és a heliocentrikus elképzelés miatt korábban senkinek nem volt része üldöztetésben. Kopernikusznak sem kellett ettől tartania.

Giordano Bruno-t szentháromság tagadásért ítélte el az inkvizíció, mint eretneket. Tkp. a fennálló társadalmi rend megdöntésére irányuló szervezkedésért ítélték el.

Galilei politikai okokból ítélték el és került házi őrizetbe a saját, korábban a pápától kapott birtokán.

"Tudományos" nézeteik miatt egyiküket sem érte semmilyen hátrány, fenyegetés stb. tekintettel arra, hogy korukban nem tartották tudománynak az elképzeléseiket. Állításaikat nem tudták bizonyítani.

A XV. század vége - XVI. század eleje előtt egyházon kívüli, az egyháztól független tudományról nem beszélhetünk. Önálló értelmiségről sem. Az európai tudomány elképzelhetetlen az egyház nélkül.

A pápa a keresztény majd, a katolikus kultúra alapvető értékeinek őrzője és letéteményese. Az abszolútként megfogalmazott értékekre épül fel a kultúra. Ezekből az értékekből jottányit sem lehet engedni. Minden kísérlet amely, az alapvető értékek felszámolására vagy relativizálására irányul a kultúrát akarja felszámolni. Az európai kultúra döntő mértékben a keresztény értékeken alapszik tehát, az alapvető értékeink mellett az európai kultúra védelmében kell kiállnunk.

A mikrokozmosz-makrokozmosz elmélet lényegét tekintve ismeretelméleti elgondolás. A külvilág és a bennünk élő világ azonosítása azaz, olyan a világ amilyenként bennünk él, amilyennek tartjuk, amilyennek ismerjük, amilyenként leírjuk. Másik oldalról mi olyanok

vagyunk mint a külvilág, mivel részei vagyunk az általunk ismert külvilágnak és csak mint a világ részei ismerhetjük magunkat.

A reneszánsz idején egyensúlyban volt a hermeneutikai kör két oldala - részeiből ismerjük meg az egészt, és az egészből a részeket. A XVI. század második felében uralkodott el az analitikus természetszemlélet ami, a részek megismerését helyezte előtérbe és a hermeneutikai kör másik oldalára - "egészből a részeket" - kisebb hangsúlyt helyezett. A középkor tudománya a hermeneutikai kör "egészből a részeket" oldalára fektetett kiemelt hangsúlyt. A reneszánsz nem csak pragmatikus szemlélete és új ismeretekre történő törekvése miatt hanem, a kiegyensúlyozott természetszemlélete miatt is vonzó időszak az utókor szemében. A hermeneutikai körnek megfelelően a részekből történik az egész megértése, és az egészből a részeké.

A reneszánsz kort a vallási reformtörekvések teljességgel áthatották. A vallás és/vagy az egyház megújítására törekvő mozgalmak nem elfordulni akartak a vallástól hanem éppen ellenkezőleg, megújítani kívánták azt. A fentiek a kor gondolkodásában a vallás jelentőségét, fontosságát húzzák alá. A reneszánsz egy mélyen vallásos kor és teljesen abszurd az az elképzelés ami, a vallástól való elfordulást emleget a reneszánsz kapcsán.

A reneszánsz korban alakult ki az értelmiség, amennyiben értelmiségen a saját szellemi tevékenységük eladásából élő emberek alkotta társadalmi réteget értünk. A középkorban a szellemi javak (tudomány, művészet, oktatás, írásbeliség stb.) egyházi emberek birtokában voltak és a fenti értelemben vett értelmiségről nem beszélhetünk a középkorban. Leginkább az orvosok látszanak függetlennek.

A szokásosan Galilei munkásságától eredeztetett újkori tudomány legfőbb jellemzője az, hogy "Isten perspektívájából" vizsgálja kutatásának tárgyát. Azt, a hamis látszatot kelti, hogy birtokában van a semleges ismeretalapnak és ennek talajáról képes eldönteni, hogy mi az igaz és mi a hamis. Az újkori tudomány szemléletében a megismerő (kutató, tudós) nem része a tudomány által vizsgált valóságnak hanem, a vizsgálata tárgyától független külső megfigyelő. "Isten perspektívája" egyúttal az időn kívüliséget is jelenti! A tudomány abszolút és mindenkinek felettinek tartott igazságai éppen ennek a szemléletnek a következményei.

Ezen szemlélet maradványait illetve a megmentésére tett kísérleteket a tudománytörténet-írásban is tetten érhetjük a különböző visszavezetések formájában. /Pl. az új elmélet szélesebb horizonton ragadja meg azt, amit a korábbi csak egy szűkebb perspektívában tudott magyarázni. A korábbi elmélet az új elmélet parciális esetekre vonatkozó megfogalmazása stb./

A heliocentrikus elképzelés Arisztarkhosztól Kopernikuszig érdektelenségbe fulladt, és csak a dolgokat egy külső szemlélő szempontjából, „Isten perspektívájából” vizsgáló új tudományosmény kialakítása és hirdetése során tett szert jelentőségre. Az új tudományosmény kialakításában és terjesztésében Galilei fő szerepet játszott.

A tudomány esetében - a zsinatokhoz hasonlóan egy „ihletett közösség” - a tudományos közösség dönti el, hogy egy-egy kutatási stb. eredmény tudomány-e vagy sem. A korai zsinatoktól áthagyományozódott a közösségeknek, adott esetben a tudományos közösségeknek a valóságról döntő szerepe.

A tudomány közösségi, kulturális teljesítmény és az a feltétele, hogy az emberek egy

csoportja hasonlóan, bizonyos kérdésekben azonosan vagy közel azonosan vélekedjen a valóságról.

A semleges ismeretalap keresésének hagyománya mögött az áll, hogy nem ismerték fel, hogy a tudomány közösségi tevékenység, illetve az egyéni megismerő kibúvót keresett a közösségi döntések alól és saját maga akart dönteni a valóságról.

A középkor és a reneszánsz tudománya a megismerő ember perspektívájából írta le a világot.

A skolasztika a logikát, a újkori tudomány a matematikát erőltette a világra. **Mivel, a logika és a matematika is emberi találmány az emberek a saját elképzeléseiket erőltették/tetik a világra.** A leíró nyelv és a leírási perspektíva különbözősége miatt másnak látták a leírás tárgyát, a valóságot. Más tartottak tudománynak a különböző korokban. A tudomány a reneszánsz óta a valóságot azonosítja annak sikeres modelljével. Más volt a skolasztika, a reneszánsz és az újkori tudomány célja.

Kopernikuszi fordulaton egy szempontváltást értünk. A ptolemaioszi geocentrikus rendszer a földi megfigyelő szempontjából, a kopernikuszi heliocentrikus rendszer egy külső szempontból írja le az akkor ismert égitestek mozgását. A saját szempontjukból írják le az égitestek mozgását és nem igazabb az egyik a másiknál, hanem más a leírási szempont. Ugyan arról a jelenségről van szó.

A tudomány ideológia jellegét - kizárólagos világképre való törekvését - támasztja alá az, hogy a két leírást a XVII. századtól egymást kizáró módon értelmezték.

Az is egy szempontváltás, hogy nem az égitestek mozognak ilyen-olyan pályán hanem, a tér-idő görbe - **einsteini fordulat.**

A világ négy dimenziós leírása után várjuk a további dimenzióval/kkal bővített világ-leírásokat remélve azt, hogy e leírások majd magyarázzák a jelenleg magyarázhatatlant, esetleg megoldják a Nagy Egyesített Fizikai Elmélet problémáját.

Galilei reneszánsz tudomány elképzelése szerint a valóság és modellje azonosítható ha, a modelltől levonható következtetések beválnak. Bellarmino bíboros középkori, skolasztikus érvei szerint valamely modell sikerének ténye még nem jelenti azt, hogy a valóság és ennek modellje azonos szerkezetű ugyanis, az elméletek valóságosságának megítélése nem független értékítéleteinktől. (A hatékonyság, beválás, sikeresség, alkalmazhatóság stb. megítélése értékítéleteinktől függ!) Bellarmino bizonyítékokat követelt Galileitől.

A Galilei-vitában két tudomány-eszmény ütközött. A középkori szigorúan logikus tudomány megkövetelte az empirikus ismeretek nem empirikus ismerettel történő alátámasztását elkerülendő a tautológiát, körbenforgó érvelést és a végtelen regresszust. Ebben a gondolatkörben Galilei érvei nem álltak meg.

A mai esszencialista tudományfilozófia a bíboros nézeteit osztja.

Az antiesszencialista, pragmatikus gondolkodásban értelmezhetetlen az ismeretek valósághoz való viszonyáról beszélni. Az a valóság, amiről a bíboros és Galilei vitázott az antiesszencialista pragmatikus filozófiában Occam borotvája által lenyírt fölösleges feltételezés.

A Galilei-vita lényegét nem kinematikai hanem, dinamikai kérdések alkották.

A nyelv amelyen leírjuk a világot (pl. a matematika, vagy valamely természetes

nyelv) meghatározza azt, hogy milyennek írhatjuk le. Amikor, a filozófia a világot leíró nyelvvel foglalkozik, akkor tkp. azzal foglalkozik, hogy milyen lehetőségeink vannak a világ megismerésére. A leírás nyelvi határai az adott nyelven történő megismerés határai.

Minden kultúra a saját maga által leírt világban él. A különböző kultúrák által leírt világok nem összemérhetők és az egyik nem jobb vagy rosszabb a másiknál. Az egyik kultúra által leírt világban egyetemesnek tartott törvények egy másik kultúra által leírt világban lehet, hogy nincsenek vagy nem érvényesek. Pl. gravitáció csak azokban a kultúrákban létezik amelyek elfogadták ezt a magyarázatot. Amelyek nem, azok a kultúrák másképpen írják le, másképpen értelmezik az általuk észlelt jelenségeket. Ott, nincs gravitáció ott, pl. a sympathia működik. A jelenségeket a jelenségek értelmezésétől egyértelműen el kell választani. Ugyan annak a jelenségnek több értelmezése lehetséges. /Számos gravitáció-elmélet és relativitáselmélet létezik. Ezek egyike az aktuálisan nyertes, uralkodó elmélet./

Minden kultúra a saját ismereteit tartja egyetemesnek.

A tudomány kulturális, kultúrához kötött teljesítmény és nem kultúrák feletti képződmény. Az előbbi kijelentés elfogadása nélkül más - kortárs vagy eltűnt - kultúrák tudásának tanulmányozása tévutakra, leggyakrabban saját kultúránkból fakadó elképzeléseink számonkérésére, illetve mai elképzeléseink visszavetítésére vezet. Minden kultúrának megvan a saját megismerő tevékenysége és ez nem, vagy csak korlátozott mértékben kompatibilis más kultúrák megismerő tevékenységével. **A tudomány a kultúra által determinált.**

A középkorban a tudományos ismeretek teológiai megalapozásának szükségessége a kultusz és a kultúra szoros kapcsolatából következik. A kultúrának biztosan igaz ismeretere kell épülnie és ezen ismereteknek logikailag is kikezdhethetlenségnek kell lennie. A kultusz a Szentlélek által biztosítja az ismeretek igazságtartalmát és kikezdhethetlenségét. A történetiség esszencialista tagadása abszurdá és problematikussá teszi az esszencialista módon gondolkodók tudománytörténettel, orvostörténettel és egyáltalán történelemmel való foglalkozását.

Ha, a lényeg időben változik akkor, ma ez a dolgok lényege holnap pedig valami más. A lényeg fogalom parttalanná és használhatatlanná válik. Ha, abszolútként tételezzük a dolgok lényegét akkor, tagadjuk a történetiségét. A dolgokat csak relációikban ismerjük.

A fizika mint tudomány által alkotott/leírt világ a világok/világleírások egyike.

Ismereteinkből alkotott valóság mögé fölösleges még egy valóságot elképzelni. A pragmatikus, antiesszencialista gondolkodásban az objektív valóság fogalma nincs értelmezve. A történetiség esszencialista tagadása abszurdá és problematikussá teszi az esszencialista módon gondolkodók tudománytörténettel, orvostörténettel és egyáltalán történelemmel való foglalkozását.

Azok az igazságelméletek, amelyek az objektív valóságot az aktuális ismeretek halmazán kívül feltételezték, kénytelenek voltak az ismeretek és az objektív valóság között valamiféle kapcsolatot, megfelelést, részesedést, részesülést stb. feltételezni. Ezek az elképzelések sorra kudarcba fulladtak. Nem tudtak számot adni arról, hogy hogyan, milyen módon, milyen arányban, milyen mértékben stb. részesülnek az ismeretek az objektív valóságból. Tkp. nem tudtak kapcsolatot teremteni a feltételezett objektív valóság és az ismeretek között. A pragmatikus filozófiában nincs értelmezve az objektív valóság

fogalma és az azzal való foglalkozás az üres fantáziálás körébe tartozik, mivel az ismereteink halmazán kívüli dolgokról semmit sem tudunk és ismereteink halmazából alkotjuk a valóságot. A valóság tanult és kulturálisan determinált ismerethalmaz, közmegegyezés. Az adott kultúrában élők a mindenkori ismereteikből állítják össze a valóságosnak tartott ismeretek halmazát, a valóságot. A valóságnak nincs etalonja. Az egyén csak a közösségen keresztül tud a valóságra befolyást gyakorolni. A keresztény kultúrában a végső hivatkozási alap a közmegegyezés.

Ha, egy ismeretlen folyadékot akarunk meghatározni, akkor a folyadékot a megfigyelések és a mérések eredményei, illetve az azokra alapozott elméletek alapján azonosítjuk. Mutatis mutandis, ugyan ez vonatkozik a valóságra is. Objektív valóság feltételezése felesleges.

A tudománytörténet tárgyát képezik a megcáfolt, kudarcba fulladt, sikertelen stb. elméletek, elképzelések és kísérletek is!

Orvostörténetből kizárólag orvosok, - Általános Orvostudományi Karon végzetek - szerezhetnek tudományos fokozatot. Akinek, nem a szakmája az, nem ért az orvostudományhoz és orvostudománnyal nem foglalkozhat. Orvostörténeti kérdésekben nem kompetens. Az orvostudomány történetével való foglalkozás, kutatás orvosi felkészültséget igényel. Az orvostörténelem oktatása is orvosi ismereteket igényel. A szakmatörténeteket más szakmák esetében szakmai végzettséggel rendelkező kutatók írják.

Kiemelések: Dr. Kemenes Pál: [Az orvosi gondolkodás szellemi történeti háttere a XII. századtól a XVI. század végéig, különös tekintettel Dudith András és Jordán Tamás munkásságára.](#) Kandidátusi értekezés 1994. (Nyilvános védés nélkül.)

Az etika a filozófia része és azzal foglalkozik, hogy egy filozófiai elképzelésnek megfelelően hogyan lehet élni. Az etika gyakorlati filozófia.

Az alkimisták a bölcsek követ akarták létrehozni. A bölcsek köve mindennek az alapja, lényege, az Ősanyag amiből minden származik és amiből mindent elő lehet állítani. A bölcsek köve a tudás foglalata. Az alkímiában az arany kitüntetett szerepét fizikai és kémiai tulajdonságai adták. Korrózió hiánya, tömény savakban nem oldódik, nagy sűrűség, a természetben tisztán, elemi állapotban előfordul stb. Ezen tulajdonságok alapján az arany állt legközelebb az Ősanyaghoz. Az alkimisták saját magukból akartak az arany tulajdonságaihoz hasonlót létrehozni azaz, külső hatásoknak ellenálló, szilárd, tiszta szellemű stb. embert. Ez volt az út a tudáshoz. Az arany mint fémnek allegorikus jelentése van az alkimista szövegekben. Az arany előállítását út a gazdagsághoz viszont, az előállításához tudás, a bölcsek köve kell. Ha, nem a tudást választja valaki akkor, sohasem éri el a gazdagságot. A gazdagság szellemi és/vagy anyagi gazdagságot jelent. A szavak konkrét és szimbolikus jelentésének állandó egymásba fonódása jellemzi az alkimista szövegeket. A bölcsek köve nem egy konkrét valami, hanem a tudás, az a szilárd meggyőződés, hogy a dolgok azok amik, és olyanok, amilyennek tartjuk őket. Az alkimista a beavatottsága legfelső fokán érte el azt, hogy hozzájutott a bölcsek kövéhez. Az alkimista szövegeknek a kémiával való rokonítása a szövegek egyoldalú értelmezéséből fakad és a tudománytörténetben gyakran előforduló visszavetítések egyike. Alkimistának lenni egy szellemi állapot és a dolgok lényegével, a dolgok legvégső és legkezdetibb formájával való foglalkozást jelenti.

A művészet egy kulturális tradíció. A reneszánsz időszakában a humanisták alakították ki a művészet értelmezés-hagyományát. Azt, hogy mi a szép, a művészethez és tudományhoz hasonlóan kulturális tradíció határozza meg. Tanulás útján, paradigmaként szolgáló művek megismerése - esztétikai és művészettörténeti elemzések - által sajátítjuk el az értelmezés-hagyományt azaz, azt, hogy mi a szép és mi a művészet. Relációkat tanulunk meg szépnek tartani.

A különböző korok különböző tartalmú szép és művészet fogalommal rendelkeztek. Azt, hogy szinkron és diakron mi a szép azt, az esztétika határozza meg. Annak a meghatározása, hogy szinkron és diakron mi a művészet az, a művészettörténet feladata. Csak az aktuális művészetfogalom keretei között értelmezhetőek a műalkotások.

A reneszánsz idején a képzőművészet új ábrázolás-hagyományát hozták létre az alkotók és a humanisták. Pragmatikus okokból a reneszánszban kialakított hagyomány az antik görög és római kultúra ábrázolás-hagyományából merített. Az ábrázolás-hagyomány ismerete a művészettörténet tárgya.

A középkori ábrázolás alapja a részesülés. Az ábrázolás részesül az ábrázolt tulajdonságaiból. A szentképek a Szentségből részesülnek. Ez, a szentképek tiszteletének alapja. A szentek életét ábrázoló képek a Szent életéből részesülnek azaz, a Szentnek a szentté válásához vezető útjából.

A befogadók által válik az alkotás művészetté. A művészetet a befogadók hozzák létre. Az alkotás csak ajánlás arra, hogy azt a közösség művészetnek fogadj el. Az alkotó az alkotásával ajánlást tesz, és nem művészetet hoz létre. Az alkotásból csak akkor lesz művészet ha, a közösség művészetnek tartja azt.

A művészi szabadság nem parttalan. Ami, művészet az, kapcsolódik az értelmezés hagyományhoz azaz, jelent valamit a befogadóknak.

Ahhoz, hogy a néző számára jelentsen valamit a látott dolog, a dolognak kapcsolódnia kell az értelmezés-hagyományhoz. Az értelmezés-hagyomány ismerete teszi lehetővé az értelmezést, megértést, a dolgokra való reflektálást.

A kulturáltság az, ha valaki a kultúra értelmezés-hagyományának ismerete alapján értéket tulajdonít mindannak amit, a kultúra értékesnek tart és az értelmezés-hagyomány ismeretében elutasítja mindazt amit, a kultúra elutasít. Az értelmezés-hagyomány ismerete nélküli igenlés vagy elutasítás a műveltség hiányának jele.

A "**Nil nocere!**" hippokratészi elv egyebek mellett az alábbiakat jelenti:

Az orvos

- ismerje a saját tudásának a határait és ne terjeszkedjen azon túl
- más szakmák kérdéseibe ne szóljon
- mindig a szakma szabályai szerint járjon el.

A XVI. század végétől lassacskán kezdett feledésbe merülni az az ógörög, Platónnál és Arisztotelésznél még fellelhető metafizikai elv, hogy a dolgoknak és a személyeknek megvannak a maguk hatókörei, melyeket átlépniük „igazságtalanság”. A medicinában évezredek óta meghatározó jelentőségű volt ez az elv. A mértékletesség a hatókörön belül

maradást, az ellentétes minőségek együtteséből felépült világ és ember számára a relatív nyugalmi állapotot, a harmóniát, a helyes arányok megtalálása, az eukrázia jelentette. A humorálpáthológiai elmélet keretei között a már megbomlott humorális egyensúly esetén az elsődleges teendő a változás irányának meghatározása volt, hogy mi lépte át a maga kiszabott hatókörét, melyik összetevő szorított vissza „igazságtalanul” egy másikat, vagy különült el „igazságtalanul”. A továbbiakban meg kellett határozni a hatókörök áthágásának következményeit, amitől az ezt követő terápia, a rend helyreállításának sikere függött. Az archaikus időkben a következő teendő feltehetően a sértett fél kiengesztelése lehetett. Hippokratész szerint: betegség lesz a következménye „...ha nem áll fenn helyes arány és egyensúly a meleg és a hideg, a száraz és a nedves között, sőt az egyik elem túlsúlyba kerül a másikkal szemben, vagyis az erősebb a gyöngébbel szemben.” „...az ember minden alkotóelemének megvan a szélsőséges változata... Amennyiben ezek a tulajdonságok keverednek és elegyednek egymással, nem lesznek szembeszökők, és nem okoznak fájdalmat, ám ha valamelyik kiválik közülük, és egymagában fordul elő, akkor az érzékelhetővé lesz, és bajt okoz.” „Az emberi test valamennyi alkotóeleme akkor a legszelídebb és legjobb indulatú, ha minél több egyéb minőséggel keveredik. Az ember állapota akkor a legkielégítőbb, ha a benne lévő nedvek összeálltak, nyugalomba kerültek és nincs fölös erejük.” A hippokratészi gondolatrendszerben a személyek esetében hasonló mérlegelést kívánt meg a hatókörök átlépésének eldöntése. „Gondom lesz rá, hogy a tudományt, a szóbeli és minden más felvilágosítást ismertessem fiaimmal és mesterem gyermekeivel, valamint azokkal a tanítványokkal, akiket szerződés és az orvosi törvény alapján tett eskü kötelez, de (rajtuk kívül) senki mással sem.” „A szent dolgok viszont csak a beavatottak előtt tárulnak fel. Ezeket a kívülállók nem sajátíthatják el addig, míg bebocsátást nem nyertek a tudomány rejtelseibe.” A beavatás mértékétől függ az orvos személyes hatóköre. „Ha valaki súlyosabb bajban szenved, mint amilyen erősek az orvostudomány eszközei, akkor semmiképpen sem szabad reménykedni a gyógyítás sikerében.” Azaz, ne lépje át az orvos a hatókörét, és ne próbáljon meg beavatottsági fokát meghaladó erejű betegséggel szembeszállni.

Kiemelések: [Dr. Kemenes Pál: Az orvosi gondolkodás szellemtörténeti háttere a XII. századtól a XVI. század végéig, különös tekintettel Dudith András és Jordán Tamás munkásságára.](#) Kandidátusi értekezés 1994. (Nyilvános védés nélkül.)

A valóság tanult ismeret, kulturálisan determinál ismerethalmaz.

A kisgyerek a közvetlen érzéki tapasztalatait azonosítja a világgal. Az Én és a Nem-Én határ kialakulásával egyre nagyobb szerepet kapnak a környező világ megítélésében a tanult ismeretek olyannyira, hogy a tanult ismeretek fogják befolyásolni, átértelmezni a közvetlen érzéki tapasztalatot. Gyerekkorban a mesék szerepe az, hogy a gyerekek megtanuljanak világos és egyértelmű különbséget tenni a valóság és a fantáziaszülemények között. A mesékben a fantáziaszülemények és a valóságélemek együttes jelenléte, keveredése segít abban, hogy a kisgyermek elhagyja a közvetlen érzékszervi tapasztalaton alapuló világot és megtanulja - szülők stb. segítségével - elkülöníteni a valóságnak tartott dolgokat a fantáziaszüleményektől. A gyermek megtanulja, hogy általa nem tapasztalt dolgokat valóságnak tartson és folyamatosan elsajátítja, hogy mit tartunk valóságnak. Az érzékszervi tapasztalattól a meséken át jut a valóság tanulásáig és a fogalmi megismeréshez, miközben a meseelemek kizáródnak a valóságából. /Pl. A hét év körüli gyerekek egyértelműen el tudják különíteni a mesékben, filmekben stb. szereplő erőszakot és a valóságos erőszaktól./

Tanulás eredménye a receptorokból az agyba jutó elektromos impulzusok megfeleltetése a dolgoknak.

A felnőttek is folyamatosan tanulják, hogy milyen a valóság.

Amennyiben, reflexív, tudatos módon teszik akkor, ez nem más, mint a Rorty által javasolt program - alkossuk meg önmagunkat önmagunk folyamatos újraírásával. Ez egy életprogram.

A megismerő új ismeretek birtokában másképpen viszonyul korábbi ismereteihez, környezetéhez továbbá, az új ismeretek strukturális változásokat idéznek elő a megismerő agyában.

A szakirodalom sok ember sok helyen és különböző időpontokban szerzett tapasztalatáról számol be. Egy ember tapasztalata ehhez képest nulla. A tapasztalat nem független a tapasztaló előzetes ismereteitől, elméleti felkészültségétől sőt, az elméleti felkészültség és az előzetes ismeretek meghatározzák azt, hogy mit tapasztalhat a tapasztaló. Nincs értelme különbséget tenni a saját magunk által szerzett, és a mások által leírt empirikus ismeretek között. A legegyszerűbb és leggyorsabb módja a tapasztalatszerzésnek az olvasás amikor, mások által tapasztaltakat megismerjük, elsajátítjuk. Az írásbeliség jelentőségét a tapasztalatátadás adja. Tapasztalótól független tapasztalat nem létezik.

Gyakorlaton az elmélet alkalmazását értjük. A gyakorlat az elmélet ismeretét feltételezi és a tapasztalat nem független az elméleti felkészültségtől. Az elmélet ismételt alkalmazásának eredménye a begyakorlottság.

Reflexív gyakorlat: az elmélet alkalmazása során - a gyakorlatban - az elméletnek nem megfelelő jelenségeket, anomáliákat tapasztalnak és az anomáliák kiküszöbölése az elmélet korrigálását illetve új elméletalkotást tesz szükségessé.

Az a gyakorlati tevékenység (**nem reflexív gyakorlat**) amelynek nincs közvetlen visszahatása az elméletre nem tartozik a tudomány körébe. Nem reflexív gyakorlat pl. a szabályok, standardok, guideline-ok stb. alapján folytatott gyakorlat.

Az, a valamely elmélet keretei között folytatott gyakorlat amely, nem új elmélet alkotására vagy nem az elmélet megváltoztatására irányul nem tudományos gyakorlat. A Thomas Kuhn által leírt paradigmakövető tudományos tevékenység, paradigmakövető kutatás, az un. "normál tudomány" jórészt nem tartozik a tudomány körébe.

A tudományos tevékenység új tudományos elmélet létrehozására vagy az aktuálisan uralkodó tudományos elmélet megváltoztatására irányul. Sőt, csak és kizárólag azt a tevékenységet nevezhetjük a tudományos tevékenységnek ami, új tudományos elmélet létrehozására vagy az aktuálisan uralkodó tudományos elmélet megváltoztatására irányul.

Az anomáliák az elmélet alkalmazása során a gyakorlatban keletkeznek és az elméletből következnek, illetve az elméletre vezethetők vissza. Az anomáliák észlelése, a problémák megfogalmazása elmélyült elméleti felkészültséget igényel. A megfelelő elméleti felkészültség nélkül folytatott gyakorlat káros.

A pragmatikus felfogás szerint az elmélet egyúttal gyakorlat is. Rorty, R.: Megismerés helyett remény. Jelenkor Kiadó, Pécs 1998. p.101.

Gyakorlat = elmélet alkalmazása. Nincs gyakorlat elmélet nélkül. Minden szándékos cselekvés elméleti megfontolásokon alapul. Az elmélet és a gyakorlat szétválasztása a fentiekből következően értelmetlen.

Minden gyakorlat valamilyen elméleti keretben folyik. Az elméleti megfontolások feltárása nélkül folytatott gyakorlat alkalmatlan új elmélet létrehozására vagy az aktuálisan uralkodó elmélet megváltoztatására – nem tudományos tevékenység. Betanított munka. "A kutatók jelentős részének nincs rálátása a saját tevékenységére arra, hogy milyen elméleti keretben folytatja a kutatását." (Thomas Kuhn). A felkészültség hiányának bizonyítéka.

SZERKESZTÉS ALATT!

Kiemelések: Dr. Kemenes Pál: [Az orvosi gondolkodás szellemtörténeti háttere a XII. századtól a XVI. század végéig, különös tekintettel Dudith András és Jordán Tamás munkásságára.](#) Kandidátusi értekezés 1994. (Nyilvános védés nélkül.)

Részletesen I. könyvemben Dr. Kemenes Pál: A reneszánsz és a tudomány Bp. 2014. és korábbi írásaimban.

Valamennyi dokumentum szerzői és egyéb jogai a szerző tulajdona. Valamennyi dokumentum csak és kizárólag magán célra, változtatás nélkül másolható a szerzőre és a forrásra történő pontos hivatkozással. Minden más terjesztési és másolási mód és forma esetében a szerző engedélyét kell kérni. A szerzőre és a forrásra való pontos hivatkozást és az engedélyt a dokumentumban mindig fel kell tüntetni és annak mindig benne kell maradnia a dokumentumban. A dokumentumok és azok részletei a szerző és a forrás pontos megjelölése nélkül még parafrázisként sem idézhetők és semmilyen célra fel nem használhatók. A dokumentumokkal kapcsolatos jogokról az 1999. évi LXXVI. törvény A szerzői jogról, továbbá a 2001. évi LXXVII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosítása megfelelő szakaszai rendelkeznek.

[Dr. Kemenes Pál: Orvostörténeti publikációk](#)